

kaliti, kloniti, sloniti, kolti, skol_ṭk_ṭ, komol_ṭ, kopyto, kotora, k_ṭrm_ṭ, kydati, skok, stěṅ_ṭ, těṅ_ṭ), 5. ie. k' — psl. k (kosa, svekrb), 6. ie. # — psl. k (kamy, kostb, koza), 7. ie. k — psl. k (korva), 8. ie. g'h — psl. g (berg_ṭ, gord_ṭ, g_ṭsb).

Lahko torej trdimo, da je knjiga V. V. Martynova v jezikoslovju posebna in pomembna novost. Čeprav temelji na novih, strukturalnih pogledih na jezik, pomeni istočasno tudi trdno vez s tradicionalnim jezikoslovjem. Dosledna retrospekcija in sistemsko gledanje na razvoj glasoslovja vodi avtorja pri odbiranju konkretnega jezikovnega gradiva in mu omogoča sprotno preverjanje ugotovitev, tako da so slučajne domislice pri rekonstrukciji zreducirane na najmanjšo mero. Priznati je treba, da je avtor brez predsodkov upošteval dosedanja domača in tuja dognanja, razumljivo pa je, da mu to in ono tudi ni bilo dosegljivo (pogrešamo npr. Ramovšev *Konzonantizem*, Čopovo razlago *šeḍ* in *sēṛ* v SR XII, 178–181, G. Shevelova *A Prehistory of Slavic*, 1964).

Franc Jakopin

Filozofska fakulteta, Ljubljana

NOVA RAZPRAVA O GOETHEJU PRI SLOVENCIH*

Usoda Goetheja v slovenski književnosti je gotovo téma, ki sodi med zelo pomembna in kljub mnogim dosedanjim ugotovitvam še nedefinirana mesta slovenske literarne zgodovine. Problem je močno zahteven, če ga odpremo z globinske strani in če se ga lotimo z zornega kota resnično produktivnih vprašanj, kot so: Kaj je slovenska literarna kultura sprejela od Goetheja in česa ni mogla sprejeti? V katera slovstvena obdobja se je vrasel in v katera se ni mogel? Kdaj je v procesih naše literature pomenil pobudo, kdaj zavoro in retardacijo? Koliko je pomagal utrjevati ali celo soustvarjati tipološki stroj slovenske književnosti? Nekako tako bi se glasila globlja opravičila in poslednja vprašanja téme Goethe pri Slovencih. Seveda pa poštena pot do vsega tega ne more drugače, kot da pelje najprej mimo nujne množice manj vznemirljivih, bolj skromnih in predvsem bolj težaških vprašanj in potreb, ki se glase: pregledati vse dosedanje ugotovitve ali trditve o teh rečeh, zbrati čim več oprijemljivega gradiva o Goethejevih odmevih na Slovenskem, urediti to gradivo v zgodovinsko smiselne kroge in člene ter tako pripraviti zanesljiva tla za prodor k bistvu stvari. Krakarjeva razprava po svoji zasnovi in izvedbi sodi pretežno v to, bolj opisno in faktografsko območje raziskav in jo je šteti med temeljna dela naše gothologije.

Razprava zajema problem od prvih odmevov Goetheja na Slovenskem v Zoisovem krogu konec 18. stoletja do prvega prevoda Fausta I izpod Mandelčevega peresa leta 1865. Snov je razdeljena v uvod in štiri poglavja, ki se v glavnem pokrivajo s slovstvenimi obdobji, kot so si pri nas sledila od poznega razsvetljenstva in mimo romantike do začetkov realizma. Znotraj te kompozicije sta posebni poglavji dobila Janez Primic na začetku razprave, kot prvi izpričani prevajalec Goethejevih pesmi v slovenščino, in Valentin

* *Lojze Krakar, Goethe in Slovenien* (Die Rezeption seines Werkes bis zur ersten Übersetzung von »Faust I«. Inaugural-Dissertation ... Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slovenen, München 1970 (Dr. Dr. Trofenik).

Mandelc na koncu razprave, kot prvi prevajalec Fausta I in s tem začetnik novega obdobja Goethejeve prisotnosti med Slovenci. Poglavitno delo, ki ga je Krakar opravil znotraj tako razporejene zgodovinske mreže treh obdobj, je skrbno evidentiranje Goethejevih odmevov pri nas. Sem šteje: izpričane omembe pesnikovega imena v tiskanih in rokopisnih virih, prevode njegovih besedil in vsaj bežne ocene teh prevodov, uprizoritve Goethejevih del in nazadnje tudi vplive oziroma reminiscence, kot se kažejo v slovenski slovstveni proizvodnji. Njegovo zanimanje sega v glavnem do tja, do koder kaže materialna resnica in bolj ali manj brezosebna dokumentacija stvari. Pri obravnavi vplivov ali reminiscenc, kjer se začenja razsežno območje domnev, pa se drži in odloča znotraj že znanih trditev, pri čemer daje največ zupanja Slodnjakovi komparativistični metodi in praksi. Vendar Krakarjevo razpravljanje mestoma tudi prestopa razmeroma zamejeni prostor in namen pričujoče raziskave in posega v višje ali sosednje problemske kroge.

V uvodnem poglavju najdemo skrben popis prvih skromnih odmevov Goethejevega imena na Slovenskem proti koncu 18. in v začetku 19. stoletja, oprt po večini na Kidričeva in Ludvikova dognanja, vendar ponekod tudi izviren. Sem spada predvsem pregled dotoka Goethejevih del v ljubljansko licejsko knjižnico in pa opis Goethejevega mesta v učnem programu takratne srednje šole, ki je iz razumljivih razlogov dajala mnogo več prostora moralistu Schillerju. V tem poglavju je Krakar žal opustil lepo priložnost in potrebo, da nam natančneje predstavi Kopitarjev literarno-estetski nazor in nekoliko ostreje ali vsaj določneje zariše svojevrstno vključevanje Goethejevih miselnih sestavin vanj. Zadovoljil se je z zelo splošno Prijateljstvo oznako stvari, novejšo strokovno literaturo pa deloma obšel.

V poglavju o Janezu Primicu srečamo novost, ki je vredna posebne pozornosti. Med rokopisi tega avtorja je Krakarju uspelo odkriti slovenski prevod druge Mignonine pesmi (*Nur wer die Sehnsucht kennt — Le kdor shelé posna*). Nekateri okoliščine dopuščajo domnevo, da je prevod nastal leta 1810, in če je to res, ima Krakar zaslug, da je odkril prvi prevod Goetheja v slovenščino. Doslej znani prevod odlomka iz Wertherja je namreč Primic zapisal šele v naslednjem letu 1811. Poleg tega pisec razprave opozarja še na vrsto drobnih, a razmeroma verjetnih odmevov wertherjanstva v pesniških zapisih istega avtorja. Razprava je v tem poglavju zelo uspešna, le nekoliko preobremenjena z osnovnimi življenjepisnimi informacijami, ki jih srečujemo tudi pozneje, a so bile za nemške ocenjevalce najbrž potrebne.

Naslednje poglavje pripoveduje o Goetheju in slovenski romantiki. Krakarjevo evidentiranje zapisov, prevodov in odmevov zaobsega pet slovenskih avtorjev: Čopa, Prešerna, Vraza, Levičnika in Koseskega. Novosti, ki jih prinaša, so naslednje: opozorila na Čopov rokopisni izpis Goethejeve sodbe o Manzonijevih himnah, o verzu tragedije in enjambementu; kritična primerjava Prešernovih Sršenov in Goethejevih ter Schillerjevih Ksenij; bežno kritično opozorilo na pri nas neznano razpravo Dietricha Gerharda o Prešernu (*Vergangene Gegenwärtigkeiten*, Göttingen 1966); in naposled sodbe o prevodih. Seveda se nam postopki evidentiranja ob tako tehtni problematiki, kot se v zvezi z Goethejem začenja prav v obdobju slovenske romantike, zde preskromni. Posebno še ob Čopu in Prešernu. Kako

je sploh mogoče mimo obravnave Čopovega literarnoestetskega nazora in vprašanja, kakšno mesto so v njem zavzemale Goethejeve misli? Ali: kako je mogoče prezreti goethejevski filter, skozi katerega je Čop sprejemal na primer tako bistven pojav evropske romantike, kot je bil byronizem? Dokazi so v korespondenci, če jo primerno beremo, in Krakar jo je prebral. In kako je mogoče mimo izrazito »klasične strukture« Prešernove romantike, ne da bi sploh pomislili na Goethejev in po njem Schleglov odnos do antike in renesanse? In, ali se dá čisto mimo razmišljanj o odmevih Fausta pri Prešernu? Skratka, slovenska romantika ima v svojem ustroju celo vrsto mest, ki so bila Goetheju resnično odprta, odprta na čisto drugačen način kot njegov častilec Kopitar, in ki niso ostala brez globljih odmevov na Goethejevo misel in poezijo. V tem poglavju Krakar kljub resnemu prizadevanju tudi sicer ni imel posebne sreče. Pod pero se mu je vrinila vrsta spornih, nerodnih ali napačnih zapisov. Na strani 51 beremo: »Nach dem Tode seines Freundes Čop (1855) schrieb Prešeren in tiefer Trauer das deutsche (*und slowenische*) Gedicht 'Dem Andenken des Matthias Zhop'«. (Kurziv B. P.) Upajmo, da je vest o Prešernovi slovenski pesnitvi pomota pri prepisovanju ali tiskovna napaka. Najbrž se je Krakarju prav tako na hitrico zapisalo, da je Prešeren pisal »in oberkrainischer Sprache« (s. 58). Sem sodi tudi primerjava, ki pravi, da je Levičnik Goetheja prevajal celo »mit *größerer Feinfühligkeit* als ein anderer Dichter dieser Epoche, Koseski« (str. 66, kurziv B. P.). Z jezikovno in prevajalsko tenkočutnostjo so bile pri Koseskem neke težave, tako da je res ne bi kazalo jemati v besedo in primerjavo. Pri morebitni slovenski izdaji knjige bi bilo dobro še enkrat premisliti tudi zapise o Krstu pri Savici, kot jih beremo na str. 56. Med najbolj problematična mesta razprave pa sodijo misli okoli Stanka Vraza in o razlogih njegovega prestopa k ilirizmu. Zadeva nima nobene zveze z Goethejem, poleg tega je temeljiteje obdelana že drugje. Krakarjevo precej enostransko obsojanje Čopovega in Prešernovega kroga ter zagovarjanje Vraza bi sicer utegnilo ugajati kakšni regionalni zavesti, vendar pa problem danes ne sodi več na to raven obravnave. V korist razprave bi bilo, da v morebitnem slovenskem prevodu ta mesta v celoti odpadejo.

Tretje poglavje poroča o Goetheju v začetnem obdobju slovenskega realizma. Najprej je na vrsti obravnava nem. pesnika v takratni Schollovi gimn. čitanki, zatem pa njegovi odmevi pri Valjavcu, Levstiku, Jenku, Jurčiču in naposled v šestih posvetilnih pesnitvah, ki so jih v tistem času sestavljali po zgledu znamenite Goethejeve Zueignung. Med tehtnejša mesta sodi Krakarjeva oznaka in ocena Valjavčevega prevoda Ifigenije na Tavridi (1856), ki je prvi večji slovenski prevod iz Goetheja, in pa opis odmevov nemškega pesnika v Levstikovih pesmih Dve otvi in V gozdu. Med preveč poenostavljene razlage spada razpravljanje o Levstikovem Uvodu (str. 102) in Jenkovi Kaj vam mar (str. 92). Do očitne in nujnega popravila potrebne napake pa je prišlo ob polemiki z Bernikovo razlago zvez med Jenkovo Divjo rožico in Goethejem (str. 90–91). Preverjanje gradiva pokaže, da v resnici oba avtorja trdita isto in svoje sodbe opirata na enake razloge, tako da gre za čisto odvečen nesporazum. Škoda je tudi, da v tem poglavju ni prišlo do temeljitejšega razmišljanja o slovenskem realizmu in Goethejevi

nenavadno trdni prisotnosti v njem, prisotnosti, ki je segla celo v naš naturalizem in še Govekarjevemu romanu *V krvi* (1896) pritisnila na koncu moralistični okvir oziroma navedek iz nemškega pesnika. Preseneča tudi to, da se pisec razprave v načelu ne loti tako tehtnega in očitnega problema, kot je vpliv Goetheja na nastanek in razvoj naše razpoloženske krajinarske lirike, torej tiste vrste slovenskega pesništva, ki je nato pri Jenku, Murnu in Kosovelu dala izredno pomembne dosežke.

Zadnje poglavje prinaša podroben opis nastanka in usode Mandelčevega rokopisnega prevoda *Fausta I.*, ki je naposled obtičal v Levstikovi in Cimpermanovi jezikovni popravljalnici. Opis je lepo zaokrožen in pazljivo oprt na Žigonove, Trstenjakove in Koblarjeve izsledke. Izvirnejši je Krakar v primerjavi in oceni prevajalskega dela, ki so ga ob *Faustu I.* opravljali Mandelc, Levstik in Cimperman. V presoji Levstikovega in Cimpermanovega deleža je primerno kritičen, le da njunim jezikovnim postopkom ne daje zanesljive oznake. Izraz »Sprachrichtigkeit«, ki ga uporablja (str. 119), ne more pokriti ali označevati njune tedanje jezikovne prakse, ki je izhajala iz prenapete slavizacije, purizma in formalizma.

Na koncu sledi še kratko poglavje *Razgled*, ki v resnici sega čez témo razprave in prinaša strnjeno informacijo o nadaljnjih odmevih Goetheja pri Slovencih vse do današnjih dni. Dodatek je koristen in se lepo ujame z bibliografijo Milene Zupančičeve *Goethe bei den Slovenen* (Ljubljana, 1960), ki jo dopolnjuje z najvažnejšimi novostmi zadnjega desetletja. Pomisleke vzbudi le navajanje znane Trdinove starostno moralizatorske obsodbe Goetheja v korist Schillerju leta 1905 (*Moje življenje*), kar je v razpravi storjeno nerodno in tako, da nezadostno poučenemu bralcu lahko daje vtis, kot da gre še za tipičen pojav našega dvajsetega stoletja oziroma slovenske moderne. Ta reč bi sodila za celo poglavje nazaj, seveda s primernim zgodovinskim pojasnilom. Čisto na koncu knjige beremo še seznam uporabljene literature, skrben register slovenskih prevodov iz Goetheja od začetkov do Mandelčevega prevoda *Fausta I.*, imensko kazalo in kratek Krakarjev življenjepiš, v katerem je, ne vemo zakaj, zamolčano celotno njegovo pesniško delo.

Oprema knjige je na prvi pogled lepa in spodobna. Toda že na začetnih straneh neprijetno zmoti množica tiskovnih napak. Delo človek na koncu odloži z mučnim občutkom, da tako malomarno natisnjene nemške knjige še ni imel v rokah. Slovenski témi to ni v posebno čast.

Vsi navedeni kritični pomisleki in ugovori pa ne morejo in ne žele prekriti dejstva, da je Krakarjeva razprava vendarle nov, stvaren in tehten prispevek k eni izmed osrednjih tém naše slovenistike in germanistike, prispevek predvsem k njenim dokumentarnim temeljem, deloma pa tudi nekaj več.

Boris Paternu
Filozofska fakulteta, Ljubljana